

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
AKADEMIYASI**

"Xatti-harakatlarimizni qanday nazorat qilamiz?"

Umumiy o'rta ta'lim maktab 4-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan dars materiallari

Mavzuning nazariy asoslari

Inson jamiyatda yashar ekan, uning xatti-harakatlari boshqalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu bois har bir inson o'zini to'g'ri tutishi, odob-axloq qoidalariga rioya etishi va boshqalarning huquqlarini hurmat qilishi kerak.

Xatti-harakatlarni nazorat qilish nima?

Bu insonning o'z ishlarini **o'ylab bajarishini**, noto'g'ri harakatlardan tiyilishini va to'g'ri qaror qabul qilishini anglatadi.

Nazorat qila olsak nima bo'ladi?

Agar inson o'zini nazorat qila olsa, u **odobli, mas'uliyatli va adolatli** bo'lib yetishadi.

Axloq qoidalari nima?

Odamlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi **odob va tarbiya me'yorlaridir**.

Axloq qoidalariga qanday amal qilinadi?

Axloqiy me'yorlar ta'rifi

Axloqiy qoidalar – jamiyatda odamlarning **ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, burch, or-nomus, qadr-qimmat** haqidagi axloqiy tasavvurlariga mos ravishda o'rnatilgan xulq-atvor me'yorlaridir.

Ta'qiqlar, urf-odat va an'analardan farqli o'laroq, odamlar axloqiy me'yorlarga umumiy qabul qilingan tartib tufayli emas, balki **to'g'ri va noto'g'ri xatti-harakatlar haqidagi o'z qarashlaridan** kelib chiqib amal qiladilar.

Axloqli insonga xos xislatlar

- Birovning dilini og'ritmaslik
- Yordamga muhtojlarga ko'maklashish
- Tartib-intizomga rioya qilish
- Kattalarni hurmat qilish
- Yolg'on gapirmaslik

Axloqiy me'yorlarga rioya qilish ixtiyoriy bo'lsa-da, ularning bajarilishi **jamoatchilik fikri yoki insonning ichki e'tiqodi** bilan ta'minlanadi.

Amaliy misol: Samimiylik

Dugonangiz o'ziga unchalik yarashmaydigan yangi soch turmagi qildirdi. U sizdan yangi soch turmagi unga yarashgan-yarashmaganini so'radi.

Haqiqatni aytish

Siz haqiqatni aytib, dugonangizning ko'nglini og'ritishingiz mumkin. Bu samimiy, lekin unga og'riq berishi mumkin.

Yolg'on gapirib xursand qilish

Yolg'on gapirib, uni xursand qilishingiz mumkin. Bu yolg'on hech kimga zarar keltirmaydi, hatto nazokat yuzasidan aytilgan gap deb hisoblash ham mumkin.

Muhokama uchun savol: Biroq yolg'on gapirib, dugonangizga nisbatan samimiy bo'lmaysiz... Bu vaziyatda siz qanday yo'l tutgan bo'lar edingiz va nima uchun?

O'z huquqlarimizni bilamizmi?

Huquq — bu insonga berilgan qonuniy imkoniyat va erkinliklardir. Har bir inson o'z huquqlarini bilishi kerak, chunki bu uning o'zini himoya qilishiga va adolat talab etishiga imkon beradi.

Ta'lim olish huquqi

Har bir bola sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Bu huquq qonun bilan kafolatlangan.

Xavfsiz muhitda yashash

Har bir bola xavfsiz va qulay muhitda yashash huquqiga ega bo'lishi lozim.

Fikrini erkin bildirish

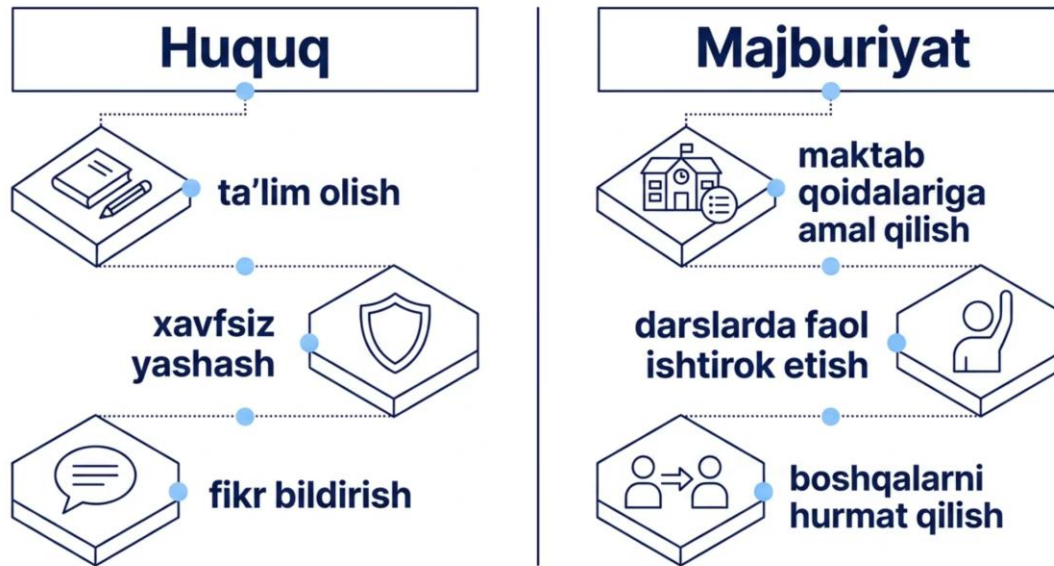
Har bir bola o'z fikrini erkin bildirish va eshitisht huquqiga ega.

Huquq va majburiyat: Ikki tomon

Jamiyatda insonlarning huquq va majburiyatlari mavjud. Har bir huquq bilan birga majburiyat ham keladi.

Haqiqiy fuqarolik fazilati — bu o'z huquqini bilish va undan **adolatli hamda mas'uliyat bilan foydalanish**dir.

Amaliy misol: Telefon va vijdon

Yaqinda siz juda xohlayotgan yangi telefon modeli sotuvga chiqdi. U ancha qimmat, uni sotib olishga jamg'armangiz yetmaydi. Ota-onangiz esa sizga yangi telefon olib berishdan bosh tortishgan...

Do'kondan umidsiz chiqib kelayotganingizda, bir notanish odam oldingizga kelib, o'sha telefonni "qo'ldan" yarim narxiga sotib olishni taklif qildi. Siz telefon **o'g'irlangan bo'lishi mumkinligini** taxmin qilyapsiz, lekin bu modelga ega bo'lishni juda-juda xohlaysiz.

? Savol 1

Bu vaziyatda siz qanday yo'l tutgan bo'lar edingiz va nima uchun?

? Savol 2

Agar bu taklifni tanishingiz aytsa, qaroringiz o'zgaradimi?

? Savol 3

Suhbatga guvohlar bo'lsa-chi?
Bu holat qaroringizga ta'sir qiladimi?

O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish

O'zgalarning huquqlarini hurmat qilish — bu boshqalarning manfaatlarini inobatga olish, ularga ziyon yetkazmaslik va adolatli munosabatda bo'lish demakdir.

1

So'zini bo'lmaslik

Birov gapirayotganda uning so'zini bo'lmaslik — bu eng oddiy hurmat belgisi.

2

Umumiy mulkni asrash

Hammaga tegishli narsalarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish va asrash.

3

Imkoniyatni cheklemaslik

Boshqalarning imkoniyatini cheklemaslik va ularga teng huquq berish.

Agar inson faqat o'z manfaatini ko'zlab, boshqalarning huquqini hisobga olmasa, bu **jamiyatdagi muvozanatni buzadi** va adolatsizlikni keltirib chiqaradi.

Amaliy misol: Velosiped yo'lagi

Vaziyat

Shahar bog'ida bolalar uchun maxsus velosiped yo'lagi tashkil etilgan edi. Bu yo'lakda bolalar navbat bilan velosiped haydashi va bir-biriga xalaqit bermasligi lozim edi.

Bir kuni bir guruh kattaroq yoshdagi bolalar kelib, yo'lakni egallab oldi va boshqalarga yo'l bermay, tez-tez aylana boshladi.

Kichik yoshli bolalar yo'lakka chiqmoqchi bo'lganida, ular: *"Bu joy hamma uchun, kim chaqqon bo'lsa, o'sha minsin"*, deb javob berishdi.

Muhokama savollari

- 1 Bu vaziyatda bolalar o'z huquqini to'g'ri tushungan deb hisoblash mumkinmi?
- 2 "Bu joy hamma uchun" degan fikrni qanday qilib to'g'ri tushunish kerak?
- 3 Qaysi harakatlar boshqalarning huquqini cheklashga olib keldi?
- 4 Bu holatni adolat nuqtayi nazaridan qanday baholash mumkin?

Yo'lak rasman barcha uchun ochiq bo'lsa-da, amalda ayrim bolalar uni o'zlarining **shaxsiy makonidek** ishlatishdi. Bu adolatli emasmi?

Xulosa

Inson o'z xatti-harakatlarini boshqarishni o'rgansa, u **odobli, mas'uliyatli va adolatli** shaxs bo'lib yetishadi.

Yoshligidan o'rganish

Bolalar yoshligidanoq o'zini idora etish, axloq me'yorlariga rioya qilish va boshqalarning haq-huquqlarini hurmatlashni o'rgansa...

Hurmat va ishonch

Axloq qoidalariga rioya etish insonlar o'rtasida o'zaro hurmat va ishonchni mustahkamlaydi.

Adolatli jamiyat

Kelajakda **halol va adolatli jamiyat** barpo etishga hissa qo'shadi. Korrupsiya va adolatsizlikka qarshi kurashishda muhim ahamiyat kasb etadi.

